

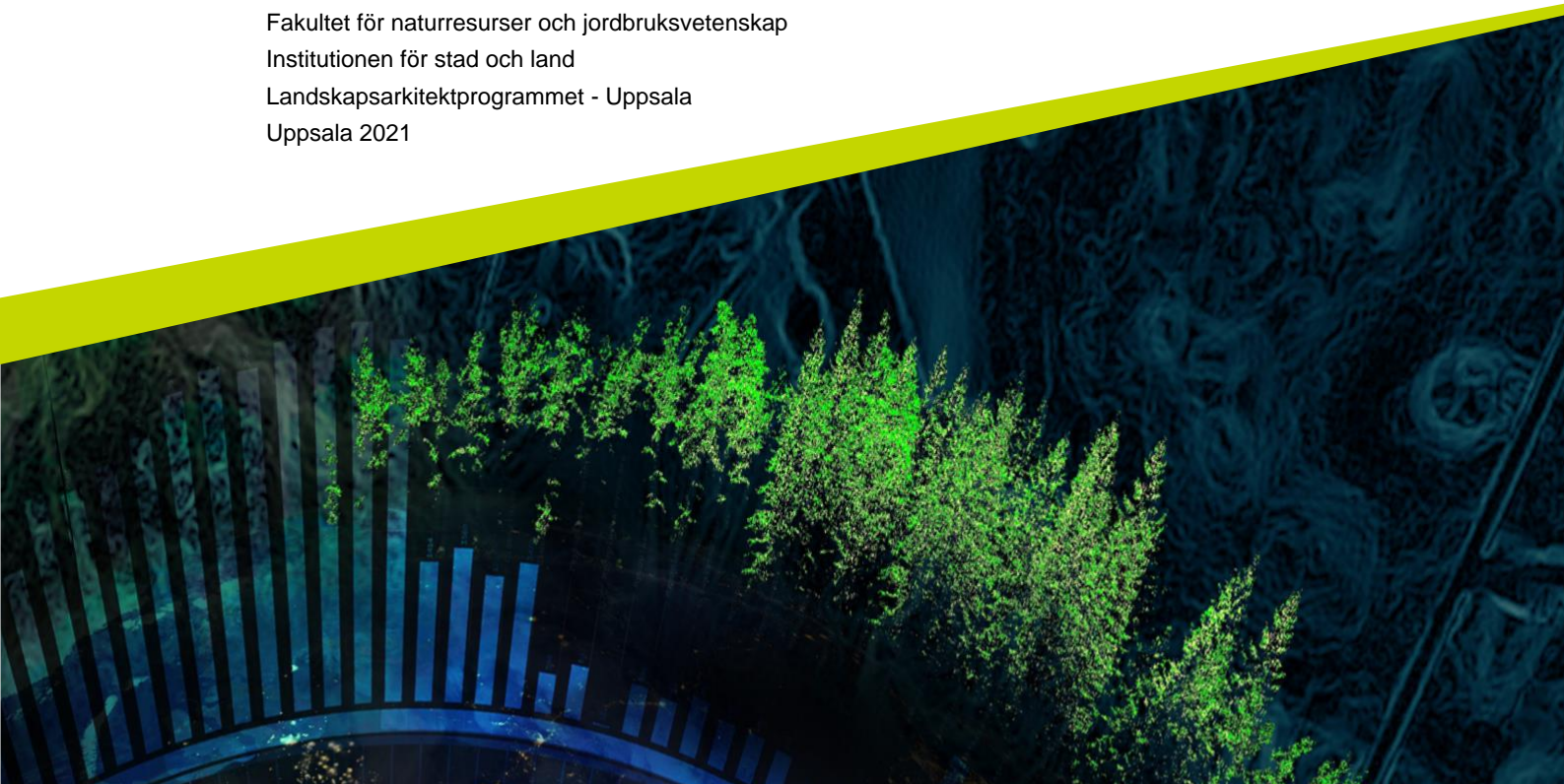
Den växande staden blir mindre grön

– en studie om kvarteret Persikan, Södermalm

The growing city becomes less green – a study of the neighborhood Persikan, Södermalm

Nathalie Gransten

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Uppsala 2021

Den växande staden blir mindre grön – en studie om kvarteret Persikan, Södermalm

The growing city becomes less green – a study of the neighborhood Persikan, Södermalm

Nathalie Gransten

Handledare: Anna Persson, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land
Examinator: Viveka Hoff, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp
Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur
Kurskod: EX0861
Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2021
Upphovsrätt: Alla bilder i arbetet används med erforderliga tillstånd.
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Förtätning, grönytor, grönstruktur, landskapsarkitektur, stad, stadsplanering

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

Andelen grönytor minskar i takt med att städer växer och befolkningen ökar. Detta bidrar till en målkonflikt där staden måste växa för att tillgodose de bostads- och servicebehov som finns, samtidigt som människor behöver värdefulla grönytor i sin närhet för möjligheten till ett fysiskt och psykiskt välmående. När städer förtätas ökar befolkningen i stadsmiljön, vilket kan resultera i en minskad tillgång grönyta per person samt ett högre slitage som har inverkan på grönytans kvalitet. Detta sker bland annat på Södermalm i Stockholm där stadsdelen förtätas när det redan finns en påtaglig parkbrist i området med höga besöksstryck. I denna uppsats undersöks ett förtätningsprojekts påverkan på områdets grönstruktur och stadsplanerarnas strategier för att kompensera för det ökade besöksstrycket i omgivande parker. Detta studeras genom en dokumentgransking, intervjuer och en litteraturoversikt.

Uppsatsens slutsats visar att stadsförtätning kan leda till en kvalitetsförsämring av grönytor samt minskad andel gröna utrymmen i städer. Däremot kan stadsförtätningens påverkan på grönytor variera beroende på förtätningsprojektets omfattning och exploatörens kompensationsåtgärder. För att hantera målkonflikten krävs striktare riktlinjer och strategier för stadsplanerarna. Uppsatsen belyser konflikten med syftet att understryka grönytor som en del av den hållbara stadsutvecklingen som därför bör prioriteras vid planering.

Nyckelord: förtätning, grönytor, grönstruktur, landskapsarkitektur, stad, stadsplanering

Abstract

The proportion of green space decreases as cities grow and the population increases. This contributes to a conflict where the city must grow to meet the need of habitation and service, while people need valuable green space in their vicinity for the possibility of physical and mental well-being. When cities become denser, the population increases, which can result in a reduced resource of green space per person and higher wear that has an impact on the quality of the green space. This is happening, for example, on Södermalm in Stockholm, where the district is becoming denser when there is already a significant lack of parks exposed with high visitor pressure. This essay examines the impact of a densification project on the area's green structure and the city planners' strategies for compensating for the increased visitor pressure in surrounding parks. This is studied through a document review, interviews and a literature review.

The conclusion of the thesis shows that urban densification can lead to a deterioration in the quality of green spaces and a reduced proportion of green spaces in cities. On the other hand, the impact of urban densification on green areas can vary depending on the magnitude of the densification project and the developer's compensatory measures. To deal with the conflict, stricter guidelines and strategies are required for city planners. The essay highlights the conflict with the aim of emphasizing green spaces as part of sustainable urban development, which should therefore be prioritized in planning.

Keywords: densification, green spaces, green structure, landscape architecture, city, urban planning

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	9
1.1. Syfte & frågeställning	10
1.2. Avgränsning	10
1.3. Begreppsprecisering	10
2. Metod	12
2.1. Dokumentgranskning	12
2.2. Intervjuer	13
2.3. Litteraturoversikt: Boverkets tankemodell	13
3. Bakgrund.....	15
3.1. Stadens värdefulla grönytor	15
3.2. Stadsförtätning & dess påverkan på grönytor.....	16
3.3. Stadsplanering i den täta staden	16
3.4. Södermalm: "en utvecklingsmöjlighet"	17
3.5. Södermalms parkplan	18
4. Resultat: dokumentgranskning, intervjuer & platsanalys	20
4.1. Dokumentgranskning	20
4.1.1. Södermalms parkplan: strategier	20
4.1.2. Planbeskrivningen för kvarter Persikan.....	21
4.2. Intervjuer	23
4.2.1. Intervju 1	23
4.2.2. Intervju 2	24
4.3. Platsanalys: kvarter Persikans påverkan på områdets grönstruktur	25
4.3.1. Tillgång	25
4.3.2. Kvalitet	26
4.3.3. Nåbarhet	27
5. Diskussion: Södermalm & hållbar stadsplanering	28
5.1. Förtätningssproblematiken på Södermalm	28
5.1.1. Tillgång	28
5.1.2. Kvalitet	30
5.1.3. Nåbarhet	30

5.2.	Strategier & riktlinjer för hållbar stadsplanering	31
5.3.	Fördjupad forskning & metodkritik	32
6.	Slutsatser	33
	Referenser	34
	Bilagor	37

1. Inledning

Stockholm växer och befolkningen ökar i hög hastighet (Stockholms stad 2019). Många människor vill bo och röra sig i Stockholm som är en attraktiv stad. Då ett stort antal människor söker sig till städer ökar behovet av bostäder och offentliga miljöer. För att tillgodose behovet av bostäder behöver städer växa och detta görs bland annat med förtätning av den redan bebyggda staden. Effekterna av stadsförtätning ger i många fall en ändrad markanvändning och bortfall av grönytor samt en högre belastning på omgivande grönytor. Enligt svensk byggnadstradition byggs bostäder hellre brett än högt vilket gör att mycket markytas tas i anspråk för bostadsexploatering (Boverket 2019). Detta bidrar till en målkonflikt mellan att exploatera ytor för nybyggen och att bevara eller tillföra grönstruktur. Konflikten framhävs bland annat enligt följande citat; ”Människorna och byggnaderna blir fler i de svenska städerna men mängden gröna ytor är konstant eller minskar.” (Boverket 2016:19).

Grönstruktur har flera fördelar, bland annat för människans fysiska och psykiska välmående (Haaland & van den Bosch 2015). Bostadsnära natur kan ge hälsofördelar som minskad stress, bättre koncentrationsförmåga och bidra till en bättre återhämtningsförmåga (Boverket 2007). Dessutom ger grönytor människan tillgång till ytor för aktivitet och vila som bidrar till att skapa förutsättningar för sociala möten.

På Södermalm i Stockholm är det i nuläget brist på grönytor samtidigt som de befintliga grönytorna belastas med höga besöksstryck (Stockholms stad 2019). Södermalms invånare beräknas öka med 20 000 från 2016 till 2040, då invånarantalet beräknas bli 148 486 (ibid). Stadsdelen framställs enligt Stockholms stad (2019) som en utvecklingsmöjlighet för att Stockholms stad ska växa och bli tätare, för att därmed kunna rymma allt fler bostäder och människor. Förtätningen av Södermalm görs bland annat med ett stort byggnadsprojekt, kvarter Persikan, på östra Södermalm där det exploateras till förmån för 1160 nya bostäder (Stadsbyggnadskontoret 2018).

Stadsplanerare ställs ofta inför utmaningen att bidra till en hållbar utveckling av stadsmiljön där många olika intressen ska beaktas. Stadens ekonomiska tillväxt prioriteras i många fall och stadens grönstruktur tar skada, vilket inte endast påverkar samtida invånare utan även framtida. Grönytor är essentiella i stadsmiljön dels för dess hälsofrämjande effekter, dels för att möjliggöra rekreation och vila.

Landskapsarkitekter kan med sin planering, gestaltning och förvaltning prioritera stadens grönytor, samt använda strategier för att främja grönytor som en del av den hållbara stadsutvecklingen.

1.1. Syfte & frågeställning

Det primära syftet med uppsatsen är att undersöka målkonflikten mellan stadsförtätning och människans tillgång till grönytor och understryka vikten av att värna om samt bevara grönytor i stadsmiljö. Uppsatsen kommer även att undersöka vilka strategier som i praktiken används av stadsplanerare. Syftet uppnås genom att följande frågeställning besvaras:

- Vilka effekter får det pågående förtätningsprojektet kvarter Persikan för områdets grönytor utifrån Boverkets tankemodell; tillgång, nåbarhet och kvalitet, och vilka strategier använder stadsplanerare för att kompensera för det ökade besöksstrycket i Södermalms parker?

1.2. Avgränsning

För att kunna besvara uppsatsens frågeställning har studien avgränsats på flera sätt. Fokus har lagts vid befintliga grönytor för människans användande, och hur dessa tar skada vid förtätning. Geografiskt omfattar uppsatsen Södermalm med en inriktning på östra delen av stadsdelen där ett förtätningsprojekt används som exempel. Projektet är ett nybyggnadsprojekt, kvarter (kv) Persikan, då det ses som ett stort projekt som kommer att medföra en ökad befolkning i den redan täta stadsdelen med parkbrist.

Med grönytor i denna studie avses park- och naturmark på planmark och grönytor för invånarnas nyttjande. Det innebär att andra typer av grönytor utesluts samt att andra perspektiv, exempelvis ekologiska samband, inte kommer att diskuteras. Denna avgränsning har dessutom gjort att uppsatsens metod, (dokumentgranskning och intervjuer, se 2. *Metod*), utgått utifrån dessa kriterier och därmed styrt vilka delar i dokumentet som granskats samt vilka frågor som ställts till intervjupersoner.

1.3. Begreppsprecisering

I denna uppsats syftar *grönytor* till parkmark som är tillgängliga för allmänheten, och innebörden förklaras mer noggrant i nedanstående begreppslista. Följande begrepp definieras för att klargöra dess betydelse i allmänhet samt i uppsatsens kontext.

Grönyta	Enligt Statistiska centralbyrån (SCB 2019) är grönytor alla de gröna ytor som finns inom gränserna för tätorten. Detta gäller privata som offentliga grönytor samt stora eller små (SCB 2019). Notera att i denna uppsats avses grönytor som är offentliga.
Grönstruktur	Grönstruktur är ett begrepp som samlar alla typer av gröna element och kan bland annat innebära grönyta (SCB 2019).
Förtätning	Förtätning är en strategi som används för att utveckla städernas möjlighet att växa inåt. (Boverket 2016) Att städer växer inåt innebär bland annat att den byggda staden kompletteras med bostäder eller servicelokaler (ibid).
Friyta	Andelen friyta per person är ytor som ej är bebyggda och lämpar sig för aktiviteter som utevistelse och lek (Boverket 2018). Friyta per person beskriver därmed mängden friyta som varje invånare har tillgång till.

2. Metod

Frågeställningen besvarades med stöd av en dokumentgranskning och intervjuer. Detta kompletterades med en litteraturoversikt som bidrog till uppsatsens teoretiska utgångspunkt. Tillsammans applicerades dessa på förtätningsprojektet kvarter (kv) Persikan på Södermalm som i uppsatsen användes som exempel med syftet att belysa målkonflikten mellan förtätning och grönytor. Nedan presenteras de tre olika metoderna mer genomgående.

2.1. Dokumentgranskning

Dokumentgranskningen bidrog med en ökad förståelse för målkonflikten samt fungerade som underlag till intervjuerna. Syftet med dokumentgranskningen var att peka på vilka strategier som används för Södermalm samt hur målkonflikten mellan förtätning och grönytor beskrivs i dokumenten. Dokumenten granskades utifrån information som förknippas med grönstruktur och förtätning, samt till uppsatsens teoretiska utgångspunkt (*se rubrik 2.3*). Den information som hittades i dokumenten har sammanfattats under rubrik 4. *Resultat*. Följande dokument granskades;

- *Parkplan Södermalm, del 1*. (Stockholms stad 2019). Södermalms parkplan valdes i denna uppsats för att identifiera riktlinjer och strategier för Södermalms grönytor. Dokumentet grundar sig i flera auktoritära dokument och är en del av Stockholms stads parkplaneprogram som ska fungera vägledande för grönytors vårdande samt utveckling vilket gör att dokumentet anses vara tillförlitligt och relevant för att besvara uppsatsens frågeställning. I parkplanen söktes det efter strategier för att bevara eller vårda grönytor som följd av förtätning och befolkningsökning.
- *Planbeskrivning Detaljplan för kv Persikan 5 mm i stadsdelen Södermalm* (Stadsbyggnadskontoret 2016). Planbeskrivningen valdes för att ge en inblick i hur planerarna själva skriver om hur planförslaget ska påverka stadsdelens grönstruktur. Djupdykningen i kv Persikan gjordes för att undersöka hur det i kv Persikan planerats för grönstruktur till de nya bostäderna.

2.2. Intervjuer

För att besvara frågeställningen om stadsplanerares användning av strategier för att kompensera eller bevara grönstruktur i en stad som förtätas gjordes intervjuer. Intervjuerna bidrog med ett planeringsperspektiv på målkonflikten mellan förtätning och grönytor, det vill säga hur planerarna hanterar konflikten som inte framkom i de skrivna dokumenten. Resultaten av intervjuerna tillförde en större förståelse för hur målkonflikten har hanterats och även vilka strategier som i praktiken används inom stadsdelen Södermalm.

Intervjupersonerna valdes då de jobbar med planering av gröna utrymmen och var vid tidpunkten verksamma på Södermalm. En grupp om 5 personer från stadsmiljöavdelningen på Södermalms stadsbyggnadskontor valdes där olika yrkesroller från avdelningen hjälptes åt att svara på intervjufrågorna. Ytterligare har en landskapsarkitekt valts ut för att komplettera med information kring kompensationsåtgärder. En blandning mellan personer som jobbar med parker på Södermalm i stort med de som haft mer kännedom om projektet kv Persikan har gett ett olika perspektiv på ämnet.

Intervjuerna genomfördes med semistrukturerade upplägg via mailkontakt med intervjupersonerna. Detta innebär att följdfrågor inkluderades i mailkonversationen. De frågor som ställdes till intervjupersonerna finns bifogade i *Bilaga 1*.

2.3. Litteraturoversikt: Boverkets tankemodell

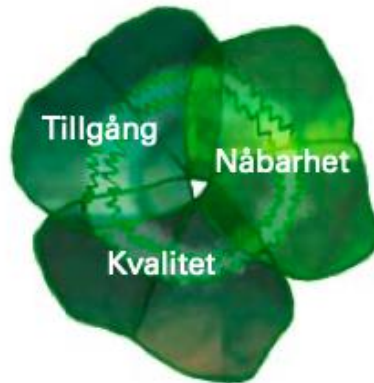
En litteraturoversikt över Boverkets dokument *Bostadsnära natur, inspiration & vägledning* (2007) har bidragit till uppsatsens teoretiska utgångspunkt. Tankemodellen, som den teoretiska utgångspunkten benämns som, har applicerats på uppsatsens resultat med syftet att visa hur förtätning påverkar grönstrukturen på Södermalm. Boverkets tankemodell har varit vägledande för granskningen av dokumenten samt vilka frågor som har ställts till intervjuobjekten. Utöver detta har den teoretiska utgångspunkten varit vägledande för både platsanalysen samt diskussionsavsnittet.

Boverket har i sin skrift *Bostadsnära natur, inspiration & vägledning* (2007) tagit fram en tankemodell för att säkra bostadsnära natur som stöd för en hållbar stadsplanering och stadsutveckling. Modellen innefattar tre aspekter; tillgång, närbarhet och kvalitet. Dessa aspekter är alla viktiga för värdefull natur i nära anslutning till bostaden och Boverket (2007) menar att de ska beaktas vid planering. Citaten som följer är definitionerna av aspekterna;

Tillgång - den faktiska resursen som bostadsnära natur utgör

Nåbarhet - den faktiska och upplevda tillgängligheten till denna natur

Kvalitet - den bostadsnära naturens storlek, innehåll och värden (Boverket 2007:11).

Figur 1: Boverkets tankemodell där de tre aspekterna är illustrerade som kronblad som sitter samman. (Eriksson 2007).

De tre aspekterna är nära relaterade och illustreras enligt *figur 1* som en treklöver där bladen smälter samman (Boverket 2007). Tillgång definieras som den resurs som grönytor är och beskrivs minska i och med förtätning av staden (ibid). Den bostadsnära naturen har sällan formellt skydd vilket bidrar till att dessa ytor ibland faller under för exploatering (Boverket 2007). Aspekten tillgång innefattar även begreppet friyta per person vilket innebär den mängd offentlig friyta varje boende har tillgång till. Boverket (2007) hävdar att alla människor bör ha god nåbarhet till bostadsnära natur och till fots kunna nå grönområden inom 300 meter från sin bostad. Rimliga gångavstånd gör människor mer fysiskt aktiva och Boverket (2007) påpekar att olika värden, så som lek, bad och odling, kan ha olika rekommenderade avstånd från bostaden. Kvalitet innefattar de värden grönytan innehåller och Boverket (2007) understryker att dessa gröna värden ska värnas om för att uppfylla behov som lek, naturupplevelse och rofylldhet. Exempel på kvaliteter är grönytans innehåll så som vegetationstyp och årstidsdynamik (ibid).

Den bostadsnära naturen omfattar enligt Boverket (2007) grönytor inom ett avstånd av 300 meter från bostaden. *Natur* syftar i *Bostadsnära natur* till olika typer av grönstruktur så som parker och bostadsområden samt mer naturlika kultur- och naturlandskap (Boverket 2007). De tre aspekterna kan vara olika viktiga beroende på platsens förutsättningar (ibid). Boverket (2007) menar att i innerstaden blir kvalitet och nåbarhet av grönytor av större betydelse då det inte finns lika stora resurser att tillgå jämfört med exempelvis en tätort i skogsbygd med stor grönytetillgång.

3. Bakgrund

I detta kapitel presenteras bakgrundsinformation om grönytor i stadsmiljö och förtätning samt hur det påverkar grönytorna. Dessutom tas tidigare forskning upp som beskriver stadsplanering i stadsmiljö associerat med förtätning och grönytor.

3.1. Stadens värdefulla grönytor

Grönytor i staden är värdefulla av många anledningar och ses ofta som en del av en hållbar stadsutveckling (Arnberger 2012). Grönområden kan bland annat bidra med individuella, ekonomiska, ekologiska och sociala fördelar (Wolch et al. 2014). Stadens gröna element kan bidra med ekosystemtjänster till förmån för stadens invånare samt bidra till ökad biologisk mångfald (Boverket 2010). Dessutom kan det skapa rum för rekreation, sociala möten och interaktioner (Boverket 2007).

Förutom de samhällsnyttiga effekter grönytor medför finns även markanta hälsofördelar för individerna. Grönytor är viktiga för att främja aktivitet och rörelse som i sin tur ger bra förutsättningar för människors välmående (Boverket 2007). Hur tillgängligt ett grönområde är har också visat sig ge effekter på människors fysiska aktiviteter. Detta exemplifieras genom att barn är mer fysiskt aktiva när de har god tillgång till grönytor än när tillgången är begränsad (Wolch et al. 2014). Vid begränsad tillgång på grönytor i stadsmiljö riskeras att vissa grupper av människor flyttar ut från staden, exempelvis barnfamiljer (Ritzén 2018). Förutom de fysiska fördelarna finns det många psykiska fördelar med tillgång till grönytor. Att kunna titta ut genom fönstret på gröna motiv eller att ha tillgång till närliggande grönområde förbättrar människors mentala välmående (Bedimo-Rung et al. 2005). Möjligheten till att kunna befinna sig i parker kan bland annat bidra till att minska stress, ångest, ledsamhet och depression (ibid).

Russo och Cirella (2018) anser att människor behöver en viss mängd grönyta för att må bra i stadsmiljö. Världshälsoorganisationen har gått ut med riktlinjer för mängden urban grönyta där 9 kvadratmeter per person beskrivs som en minimigräns och där 50 kvadratmeter per person är riktlinjer för en idealisk mängd grönyta per person i stadsmiljö (WHO u.å se Russo & Cirella 2018) För barn som går i förskola rekommenderas friytor på 40 kvadratmeter per barn (Boverket 2018).

3.2. Stadsförtätning & dess påverkan på grönytor

Många länder står inför stora utmaningar i och med den ökande befolkningen. Allt fler människor flyttar in till städerna och enligt Haaland och van den Bosch (2015) kommer 70% av världens befolkning bo i stadsmiljöer vid år 2050. Detta jämförs med 2010 då 50% av världens invånare varit bosatta i städer. Dessutom menar de att denna urbanisering leder till en stadsförtätning alternativt att städer expanderar i storlek. Tillsammans skapar förtätning och stadsutbredning en stadsutvecklingstrend där båda alternativen sker parallellt (Boverket 2007).

Förtätning av staden sker främst på ekonomiska grunder och av hög efterfrågan på bostäder (Boverket 2007). Boverket (2016) beskriver att förtätning som stadsplaneringsstrategi används för att effektivt kunna utnyttja stadens befintliga infrastruktur och service. Den täta staden bidrar med en minskad efterfrågan på bilbunden trafik samt en effektivare markanvändning (Khoshkar et al. 2018). Detta skiljer sig från stadsutbredningsstrategin som i många fall tar upp stora markarealer och ökar behovet av att färdas med bil (Boverket 2016). Stadsförtätning kan även bjuda på sociala och ekologiska fördelar i och med minskade utsläpp, ökad trygghet och integrering av människor (Boverket 2016).

Mängden invånare och byggnader ökar i urbana miljöer samtidigt som grönyterna minskar (Boverket 2016). Det har visat sig att stadsförtätning kan få negativ inverkan på grönytor, bland annat genom att kvaliteten försämras (Khoshkar et al. 2018). En annan konsekvens av stadsförtätning är att stadens grönytor fragmenteras och förstörs. Ståhle beskriver att flera grönytor i Stockholm har behövts stängas av eller att markmaterialet behövts bytas ut för att tåla det slitage som uppkommer i stadsmiljö (Ritzén 2018). Enligt Russo och Cirella (2018) har urbanisering fått konsekvenser för urbana grönytor som i och med förtätningsprocessen har minskat. Arnberger (2012:704) informerar att stadens viktiga grönytor ofta är överanvända vilket resulterar i trängsel och försvårar tillgången till rekreation som har en negativ inverkan på sociala och fysiska förutsättningar. Överanvända grönytor kan även göra att människor undviker att vistas i sådana miljöer (ibid).

3.3. Stadsplanering i den täta staden

Stadsplaneringen i den täta staden innebär ett flertal utmaningar där både grönytor och förtätning bör tas hänsyn till för att uppnå en hållbar utveckling. Hållbar stadsutveckling innebär att människans behov i städer kan tillgodoses samtidigt som att stadsmiljön kan innehålla grönstruktur, exempelvis parker, för att bidra till långsiktigt hållbara livsmiljöer (Lantmäteriet u.å). Boverket (2007) beskriver att en hållbar stadsutveckling kännetecknas av en avvägning av flera intressen där bland annat natur och bebyggelse ska samverka. Khoshkar et al. (2018) understryker att

just förtätning av staden fått en allt starkare roll inom stadsutvecklingen. Vidare beskriver de att stadsplanerare har många människors behov och intressen att väga in vid utveckling av staden. En annan utmaning av förtätning av staden som Boverket (2007) redogör för är att säkra tillgången till grönytor och göra dessa mer tillgängliga för invånarna med närhet till deras bostad. Att utveckla nya grönytor är även en utmaning i dagens stadsplanering (Haaland & van den Bosch 2015). Detta beror bland annat på den platsbrist som i många städer råder samt de förutsättningar tätbebyggda områden har för etablering av nya grönytor (Boverket 2016).

Stadsplanering som omfattar grönytors bevarande och utveckling har uppvisat ett flertal brister. Det finns i nuläget få specifika förslag och tillämpade strategier för att gynna grönytor i staden (Haaland & van den Bosch 2015). Haaland och van den Bosch (2015) hävdar i sin studie att det finns ett forskningsgap om hur väl förlust av grönytor kompenseras genom förbättring av andra gröna kvaliteter. Detta pekar även Åkerlund på, i en intervju, med följande citat;

Men man kan inte få in hur mycket kvaliteter som helst på en liten yta. Vi saknar verktyg att skapa ny grönska. Vi tar inte riktigt på allvar att vi behöver grönytor i våra städer. Vi tjänar mycket pengar kortsiktigt på att exploatera, men förlorar kanske stora värden långsiktigt som inte går att kompensera. (Ritzén 2018)

Russo och Cirella (2018) understryker vikten av grönytor som en del av den hållbara stadsplaneringen. I Russo och Cirellas studie (2018) diskuterar de frågeställningen om hur mycket grönyta människor egentligen behöver i stadsmiljö och understryker att det inte endast handlar om storlek i form av grönyta per person, utan även dess kvalitet, och uppmanar stadsplanerare, landskapsarkitekter samt beslutsfattare att lägga mer tyngd vid grönytors kvalitet.

3.4. Södermalm: "en utvecklingsmöjlighet"

Södermalm är en stadsdel som tillhör Stockholms stad (Södermalms stadsdelsförvaltning 2019) som är Sveriges, efter Malmö, minst gröna stad (Ritzén 2018). Södermalms invånare beräknas öka med cirka 20 000 från 2016 till 2040, då invånarantalet beräknas vara 148 486 (Stockholms stad 2019). Stadsdelen har en tät bebyggelse- och kvartersstruktur i rutnätsmönster (ibid). Enligt Stockholms stad (2019) finns det goda möjligheter för utveckling av Södermalm som stadsdel. Dessa beskrivs framför allt som möjligheter till att göra stadsdelen ännu tätare och utveckla en mer sammanhängande bebyggelse.

Förtätningen av Södermalm görs bland annat med ett stort byggnadsprojekt, kv Persikan, på östra Södermalm där det exploateras till förmån för 1160 nya lägenheter (Stadsbyggnadskontoret 2018). Projektet innebär en exploatering av SL:s gamla bussdepå för ett nytt bostadskvarter (ibid). Platsen som exploateras har

därmed tidigare bestått av byggnader samt hårdgjorda ytor. Målsättningen för förtätningsprojektet är att länka samman östra Södermalm med närliggande förorter och skapa en förlängning av stadsdelen (Stadsbyggnadskontoret 2018). Vidare beskrivs att projektet syftar till att tillföra bostäder och service i området.

På Södermalm i Stockholm är det i nuläget brist på grönytor samtidigt som befintliga grönytor belastas med höga besöksstryck (Stockholms stad 2019). Trånga kvartersparker och några få större grönområden är det som karakteriserar östra Södermalms grönstruktur (ibid).

3.5. Södermalms parkplan

Södermalms stadsdelsförvaltning (2019) beskriver att Södermalms befolkning ökar markant vilket medför ett ökat besöksstryck i befintliga parkområden. Detta i sin tur bidrar till ett större behov av att vårda den befintliga park- och naturmarken. Därefter framställs grönområden som viktiga med funktionen av ett ”grönt vardagsrum” för invånare och turister (Södermalms stadsdelsförvaltning 2019:43). Många människor lockas av parkernas kvalitet och höga kultur- och naturvärden vilket orsakar ännu högre besöksstryck och slitage som i sin tur ökar behovet av skötsel samt renovering av grönområdena (ibid).

Södermalms stadsdelsförvaltning beskriver invånarnas tillgång till grönytor som; ”Östra Södermalm har få parker och friytetillgången per invånare är den lägsta i hela Stockholm” (Södermalms stadsdelsförvaltning 2019:23). En särskild brist på större friytor är utlyst. En del av de friytor som finns är dessutom utsatta av buller eller olämplig terräng vilket gör att inte alla friytor går att utnyttja (Södermalms stadsdelsförvaltning 2019).

Den äldre befolkningen förväntas öka i framtiden vilket enligt Södermalms stadsdelsförvaltning (2019) ställer krav på att grönområden ska vara tillgängliga för målgruppen. Dessutom uppmärksammar Södermalms stadsdelsförvaltning (2019) den växande trenden att barnfamiljer i större utsträckning stannar kvar i stadsdelen, i stället för att flytta ut till förorter. Detta resulterar i en ökad efterfrågan på parker och aktivitetsytor för att tillfredsställa äldre personer och barn, de målgrupper som beskrivs använda dessa ytor flitigast (ibid).

I parkplanen presenteras hur långt en boende bör ha till sina närmaste parker utifrån olika kvaliteter. Inom ett avstånd av 200 meter bör en boende ha sin närmsta park. Avstånd till grönyta som är längre än 200 meter har visat sig få markant minskad användning (Södermalms stadsdelsförvaltning 2019). 500 meter beskrivs därefter vara riktlinjer för hur långt en boende högst ska ha till sin närmaste stadsdelspark och 1000 meter gäller för närmaste friluftsområde. Inom stadsdelen finns det inget friluftsområde och närliggande grönytor uppfyller inte kraven för storlek (ibid). Det finns flera stadsdelsparker och kvartersparker inom Södermalms stadsdelsområde. Dessutom pekar Södermalms stadsdelsförvaltning (2019) på ett

behov av en stor mängd parkmark för att kunna motstå de höga besöksstryck som förväntas.

4. Resultat: dokumentgranskning, intervjuer & platsanalys

I detta kapitel presenteras resultaten av de genomförda dokumentgranskningarna, intervjuerna samt en platsanalys. Resultaten av dokumentgranskningen innehåller strategier som finns relaterade till målkonflikten i Södermalms parkplan, samt hur grönytor beskrivs i planbeskrivningen för kv Persikan. Detta kompletteras med resultaten från intervjuerna, där uppfattningen av målkonflikten och användning av strategier på Södermalm skildras. Resultaten appliceras sedan tillsammans på kv Persikan och analyseras utifrån Boverkets tankemodell.

4.1. Dokumentgranskning

Följande underrubriker sammanfattar och innehåller information om de granskade dokumenten; Södermalms parkplan och planbeskrivningen för kv Persikan. Rubrik 4.1.1 handlar om hur Södermalms parkplan i skriven text informerar om vilka strategier som finns för att behålla eller förbättra grönytor på Södermalm. Därefter följer rubrik 4.1.2 som behandlar hur grönytor beskrivs i planbeskrivningen för kv Persikan samt vilken påverkan bostadsexploateringen anses ha på stadsdelens grönstruktur enligt dokumentet.

4.1.1. Södermalms parkplan: strategier

En av parkplanens strategier riktar in sig på att parker ska innehålla olika värden för att tillfredsställa invånare och besökare (Södermalms stadsdelsförvaltning 2019). En av de viktiga funktioner parker fyller i staden beskriver Södermalms stadsdelsförvaltning (2019) vara betydelsefulla mötesplatser med rum för fysisk aktivitet och rekreation. Naturens kvaliteter ska kunna upplevas i form av ljud och doft i stadsdelens parker (ibid). För att bibehålla Södermalms parkers karaktär krävs det att värden och innehåll som utmärker stadsdelen ska värnas om (Södermalms stadsdelsförvaltning 2019). Ytterligare menas att tillgängligheten till stadsdelens parker och gröna stråk ska förbättras och stärkas.

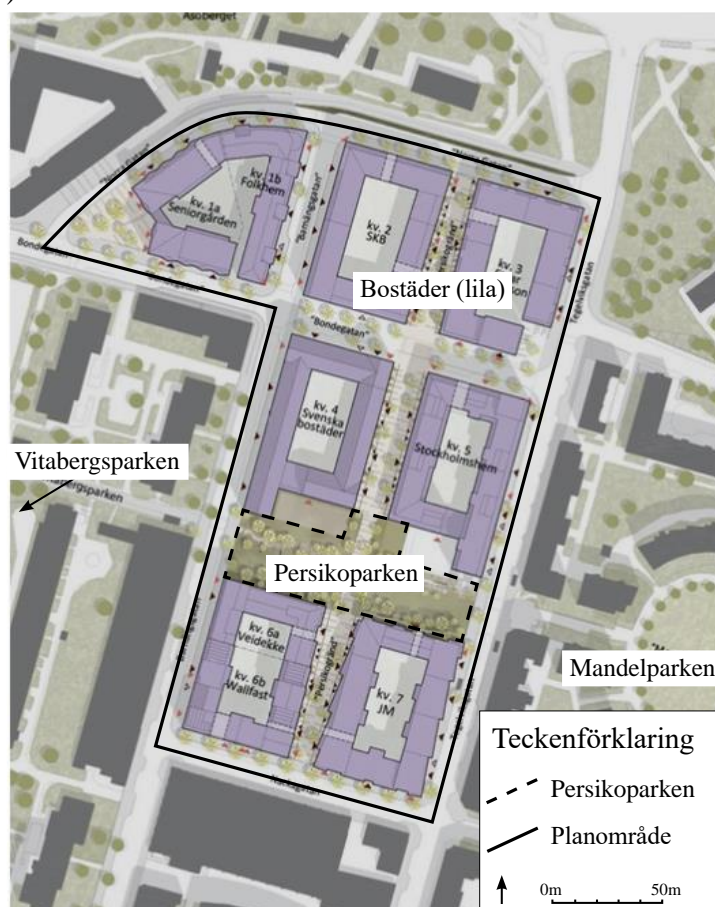
I en annan strategi beskrivs förtätning som ett hot mot invånarnas friytetillgång (ibid). Södermalms stadsdelsförvaltning (2019) anser att utvärderingar vid varje tänkt förtättningsprojekt bör göras för att projektet inte ska medföra alltför negativa

4.1.2. Planbeskrivningen för kvarter Persikan

The map illustrates a residential development in Stockholm, featuring a mix of housing types and green spaces. The central area is dominated by yellow-colored residential blocks (Bostäder) and residential yards/parking areas (Bostadsgård/parkering). To the right, there are pink-colored kindergarten yards (Förskolegård) and green-colored parks (Park). The map is bounded by streets (GATA) and a square (TORG). A legend in the bottom right corner explains the symbols used, and a scale bar indicates a distance of 50 meters.

21

Den nya parken, som i planbeskrivningen benämns som Persikoparken och är grönmärkt i *figur 2*, beskrivs kunna skapa bättre förutsättningar till att länka ihop de omkringliggande parkerna; Vitabergsparken, Tengdalsparken och Mandelparken (Stadsbyggnadskontoret 2018). Mandelparken, som är en av kv Persikans närmsta parker, framställs som en starkt underutnyttjad park med bra läge. Denna sammanlänkning av gröna stråk ska bidra till att förbättra östra Södermalms grönstruktur (ibid). Utöver detta ska planförslaget bidra till ökad mängd grönska i området bestående av trädplanteringar samt flera bostadsgårdar, se *figur 3* (ibid).

Figur 3: Utsnitt ur illustrationsplan för kv Persikan. Persikoparken är placerad på samma ställe som parkmarken i plankartan. Trädrader och parken syns inom planområdet i illustrationsplanen, och visar även på den gröna kopplingen till angränsande parker. (Tengbom u.å). [Redigering/teckenförklaring: Nathalie Gransten (2021)]

Eftersom området redan har en tät struktur understryker Stadsbyggnadskontoret (2018) att allmänna ytor bör hålla en hög kvalitet med avseende på material och gestaltning. Dessutom bör särskild hänsyn tas till utformningen av offentliga rum för att den täta exploateringen ska vara motiverad (ibid). Ytterligare beskriver Stadsbyggnadskontoret (2018) omkringliggande parkers betydelse för området och dess användning av besökare. Det finns bland annat värden i form av kulturmiljö

på Åsöberget och andra värden som beskrivs enligt följande citat; ”Stadsdelens gröna kulturarv, som planerade parker och trädgårdar har synnerligen stora park- och trädgårdshistoriska värden, liksom stora miljöskapande värden.” (Stadsbyggnadskontoret 2018:15).

I planbeskrivningen omnämns inget om huruvida omkringliggande parker kommer att påverkas av den ökade befolkningen som exploateringen medför. Däremot presenteras det att en viss upprustning kommer att ske i angränsande parker där investeringar för att rusta upp lekparken och lekutrustning görs i bland annat Tengdahlsparken samt Mandelparken (Stadsbyggnadskontoret 2018). Friytetillgången beskrivs varken innan eller efter exploateringen förutom att barnen på förskolorna inom planområdet kommer att ha cirka 8 kvadratmeter per person (ibid). I planbeskrivningen återfinns inga övriga strategier för att kompensera eller vårda för grönytor som försämras i och med förtätningen av stadsdelen. Under nästa rubrik sammanställs intervju svaren som bland annat fyller de luckor som fanns om strategier i planbeskrivningen.

4.2. Intervjuer

Under denna rubrik återfinns en sammanfattning av svaren från de genomförda intervjuerna med de utvalda intervjuobjekten. Frågorna har haft sin utgångspunkt i målkonflikten mellan förtätning och grönytor i stadsmiljö och rör ämnet generellt inom stadsplanering med en fördjupning på Södermalm och projektet kv Persikan.

4.2.1. Intervju 1

Stadsmiljöavdelningen på Södermalms stadsdelsförvaltning har som grupp svarat på flera av intervjufrågorna och kommer härnäst i texten förkortas till SMA. SMA (2021) förklarar att tillgången till grönytor varierar över stadsdelens olika delar och att det inte går att svara på om det är tillräckligt mycket eller inte. De beskriver vidare att de flesta boende inom Södermalm har grönytor med vistelsekvaliteter inom ett gångavstånd på 200 meter. Däremot är dessa grönytor ofta små och utsatta av höga besöksstryck (ibid). Generellt har Södermalms invånare cirka 7 kvadratmeter friyta per person men det kan även variera beroende på vilken del av Södermalm som menas (SMA 2021). Invånare öster om ringvägen kan ha över 10 kvadratmeter per person i friytetillgång (ibid). En tillgång under 8–9 kvadratmeter per person kan påverka möjligheterna till att exempelvis ha naturlig gräsmatta i parker då slitaget annars blir för stort (ibid). Detta kan även bero på hur stora resurser som kan användas för skötselåtgärder (SMA 2021).

SMA (2021) beskriver att kompensation för att möta befolkningsökningen sker beroende på vem som exploaterar marken. De påstår att vissa exploatörer använder sig av kompensationsåtgärder medan andra inte gör det. Projektet Persikan tas upp

som exempel där intilliggande parker rustas upp i och med projektet (ibid). SMA (2021) beskriver även en problematik om när skolor utnyttjar parker; ”Skolor som använder parkmark som skolgård pga för små egna eller obefintliga skolgårdar, ger större slitage och kortare livslängd på ytorna.” (SMA 2021). Det finns inte tillräckligt strikta riktlinjer för att bevara eller kompensera för grönytor vid stadsförtätning och pekar på ett behov av striktare riktlinjer (ibid).

SMA (2021) beskriver även att det mesta av marken på Södermalm är detaljplanerad vilket innebär att markanvändningen redan är förutbestämd. Samtidigt lyfts behovet av gröna kopplingar mellan olika markanvändningar och påstår att ytor som är lämpliga för detta riskerar att exploateras (ibid). SMA (2021) beskriver sin syn på en hållbar stadsutveckling som sådan; ”Att man inte ser de gröna ytorna som en plats att bebygga, utan en plats att bevara istället, samt en resurs för god stadsutveckling, folkhälsa och biologisk mångfald.”. De skriver också att det finns en trend i att friytorna minskar och slitaget ökar i Södermalms befintliga parker. Detta problem har även identifierats av medborgarna som önskar aktivitet i parker och engagerar sig med att ge förslag (SMA 2021). Många av de medborgarförslag som kommer in nekas på grund av brist på ytor och ekonomiska resurser (ibid).

4.2.2. Intervju 2

Följande stycken sammanfattar svaren från en landskapsarkitekt som jobbar inom Stockholms stad. Hen skriver att tillräckligt stor mängd grönyta är, för Södermalm som stadsdel, är svårt att definiera och beräkningen kan baseras på olika underlag (Landskapsarkitekten 2021). I vissa delar av Södermalm uppfylls god parktillgång medan andra delar inte gör det, anser hen. Ny grönstruktur tillförs sällan, men i större projekt så som kv Persikan är det möjligt. Detta beror bland annat på Södermalms redan byggda kvartersstruktur som inte kan ändras hur som helst på grund av dess höga arkitektoniska och antikvariska värden (Landskapsarkitekten 2021).

Flera av de stora stadsbyggnadsprojekten på Södermalm har skett på tidigare hamn- och industrimark (Landskapsarkitekten 2021). Detta exemplifieras med kv Persikan där exploateringen inte tog grönytor i anspråk vilket innebär att bevarande eller kompensation av grönytor snarare ersätts med upprustning av angränsade parker (ibid). I kv Persikan har det rustats upp i intilliggande grönytor, främst Tengdahlsparken, med syfte att kunna rymma fler besökare. Exakta åtgärder framkommer inte i intervjun.

Exploateringskontoret, stadsbyggnadskontoret och stadsdelsförvaltningen tog tillsammans fram en förstudie, så kallad *Visionsprogram. Östra Södermalm. Parker, torg och anslutningar*, där det bland annat finns information om Tengdahlsparkens kulturmiljövärden (Landskapsarkitekten 2021). Vidare beskrivs användningen av hållna riktlinjer och strategier som exemplifieras med *Grönare*

Stockholm och även *Södermalms parkplan* (ibid). Exploateringskontoret använder sig bland annat av GYF, grönytefaktor, som verktyg och ställer sedan år 2017 särskilda hållbarhetskrav. Dessa verktyg användes dock inte vid kv Persikan då planeringen är äldre än så, men tillämpas i andra stadsbyggnadsprojekt inom stadsdelen. Landskapsarkitekten (2021) resonerar kring behovet av striktare riktlinjer och säger;

Om staden förutsätts fortsätta växa i samma takt, men som mindre förtätningsprojekt i befintlig bebyggelse (i motsats till större stadsbyggnadsprojekt på industrimark), håller jag med stdf [Stadsdelsförvaltningen] om att det behövs tydligare strategier, [...]. (Landskapsarkitekten 2021)

Citatet beskriver ett behov av striktare strategier och riktlinjer för vanliga förtätningsprojekt där grönyta sällan tillförs. Dessutom fortsätter hen att förklara att parker med högre besöksstryck ofta kräver mer ekonomiska resurser än parker med färre besökare.

4.3. Platsanalys: kvarter Persikans påverkan på områdets grönstruktur

I plantsanalysen har delresultaten av dokumentmentgranskningen och intervjuerna analyserats och applicerats på förtätningsprojektet kv Persikan med hjälp av Boverkets tankemodell med de tre aspekterna; tillgång, kvalitet och nåbarhet. Följande stycken återkopplar till uppsatsens frågeställning om förtätningsprojektets effekter för områdets grönstruktur baserat på intervjusvaren och dokumentgranskningen.

4.3.1. Tillgång

I och med projektet kv Persikan har tillgången till grönyta förändrats, där tillgång syftar till den resurs som grönytor utgör som baseras på hur mycket grönyta det finns och hur mycket varje invånare har att tillgå (Boverket 2007). Projektet Persikan bidrar till en ökad grönska i området och bidrar till att skapa bättre kopplingar mellan stadsdelens omgivande parker (Stadsbyggnadskontoret 2018). Projektet innebär en tillförsel av offentlig kvarterspark, Persikoparken, som ökar tillgången till grönyta för boende och även andra besökare. Vad som är tillräckligt stor mängd grönyta för Södermalm är dessutom svårt att definiera, vilket både Landskapsarkitekten (2021) och SMA (2021) hävdar.

Trots att grönska har tillförts kan resultatet ändå bli att grönytor som resurs minskar. Anledningen till detta är att projektet innebär en tillförsel av 1160 nya lägenheter, vilket bidrar till en lokal befolkningsökning som gör att fler människor

ska dela på de grönytor som finns inom området. Med den ökande befolkningen och en tillförd kvarterspark blir det uppskattningsvis ändå en nettoförlust av grönytetillgång per person. Friytan per person ligger uppskattningsvis, baserat på svaren från SMA (2021), mellan 7–15 kvadratmeter på östra Södermalm. Projektet kv Persikan kommer förmodligen att sänka grönytetillgången per person ytterligare. Barnen på förskolorna inom planområdet för kv Persikan får cirka 8 kvadratmeter att tillgå per person (Stadsbyggnadskontoret 2018). Med tanke på den upprustning av lekplatser och lekutrustning som sker i omkringliggande parker kan det förväntas att barnen på förskolorna kommer att nyttja dessa ytor vilket kan öka slitaget ytterligare.

För att planområdets invånare ska kunna nyttja så mycket grönyta som möjligt är det viktigt att grönytor inom området är av maximal storlek samt av hög kvalitet. I planbeskrivningen för kv Persikan har det informerats om att offentliga miljöer ska hålla god kvalitet gällande material och gestaltning (Stadsbyggnadskontoret 2018). SMA (2021) hävdar att det mesta av marken på Södermalm är detaljplanlagd, vilket innebär att markanvändningen redan är förutbestämd vilket syntes genom plankartan för kv Persikan. Med denna information kan det konstateras att Persikoparken har maximerats i storlek för platsens förutsättningar vilket även visas i illustrationsplanen. Förutom detta innebär exploateringen, enligt Stadsbyggnadskontoret (2018), att flera bostadsgårdar tillförs i anslutningen till bostäderna. Dessa bostadsgårdar kommer förmodligen främst att utnyttjas av boende inom planområdet, vilket ökar deras tillgång på grönyta.

4.3.2. Kvalitet

Kvalitet är det värde och innehåll som grönytan innefattar och kan bland annat påverkas av höga besöksstryck och slitage. Barnen på förskolorna inom planområdet för kv Persikan kommer förmodligen använda omgivande parker för lek och aktivitet, då förskolegårdarna i sig är små. Ökad användning och ett högre slitage för dessa ytor kan ha inverkan på parkernas kvalitet. Detta kan medföra att vissa markmaterial inte tål den ökade belastningen, vilket exempelvis kan minska möjligheten till att ha naturlig gräsmatta (SMA 2021). En stor befolkning som delar på små resurser av grönyta kan därmed påverka kvaliteten negativt då vissa markmaterial förstörs av högt slitage.

Både genom planbeskrivningen för kv Persikan samt intervjuerna har det framgått att viss kompensation görs i samband med exploateringen (Landskapsarkitekten 2021; Stadsbyggnadskontoret 2018). De åtgärder som har återgetts har främst varit associerade till barns lekmiljöer och omgivande parkers möjlighet att tåla högre slitage (ibid). Exakta kompensationsåtgärder har vare sig framkommit i planbeskrivningen eller genom intervjuerna. Den tillförda parken, Persikoparken, kan dessutom innehålla värden och kvaliteter som saknas i omgivande parker vilket i så fall kan höja områdets gröna kvaliteter. Då

kompensationsåtgärderna inte är definierade och Persikoparkens värden inte framgår, kan det inte uppskattas om områdets gröna kvaliteter förbättras eller försämras av projektet.

Landskapsarkitekten (2021) beskriver att det främst kompenseras när grönyta tas i anspråk vid exploatering, vilket inte är fallet vid kv Persikan. Däremot finns det höga kultur- och naturvärden i kv Persikans omkringliggande parker vilket gör att projektet borde ha utvärderats noga innan exploatering av ytan. Detta verkar ha gjorts i och med den grundliga förstudie som Stockholms stads olika aktörer utförde. Landskapsarkitekten (2021) förklarar även en användning av *Södermalms parkplan* och *Grönare Stockholm* som underlag för strategier vid kompensation. Detta kan därmed innebära att vissa strategier från Södermalms parkplan, som i detta arbete framkommit genom dokumentgranskningen, använts vid projektet kv Persikan, exakta strategier kan genom resultaten inte identifieras.

4.3.3. Nåbarhet

Nåbarhet, det vill säga hur tillgänglig och nära grönytan är för boende, kan även påverkas av förtätningsprojekt i stadsmiljö. Däremot påverkas nåbarheten mest negativt om grönyta tas i anspråk för exploatering, vilket enligt Landskapsarkitekten (2021) inte har skett vid kv Persikan. I och med projektet Persikan har det i stället tillförts en ny park som gör det möjligt för boende att visas i en bostadsnära park inom gångavstånd. Persikoparken är en tillförd kvarterspark som ligger inom rimliga avstånd, det vill säga inom 200 meter enligt Södermalms stadsdelsförvaltning (2019) och 300 meter enligt Boverket (2007), från bostäderna inom planområdet. Ytterligare kan projektet förbättra nåbarheten till kvarterspark för andra bostäder utanför planområdet. Boende inom kv Persikan kommer därmed inte att ha ofördelaktig nåbarhet till bostadsnära natur och projektet kommer inte heller ha negativ inverkan på nåbarheten för områdets invånare till andra parker. Som SMA (2021) hävdar har nästan alla boende på Södermalm minst en grönyta inom 200 meter från bostaden vilket är inom de riktlinjer för nåbarhet som Boverket (2007) och Södermalms stadsdelsförvaltning (2018) har pekat på.

5. Diskussion: Södermalm & hållbar stadsplanering

I detta kapitel diskuteras uppsatsens resultat som sätts i ett större perspektiv för Södermalm som stadsdel, där målkonflikten mellan förtätning och grönytor utreds mer generellt. Detta följs upp av en diskussion över den hållbara stadsplaneringen med utgångspunkt för strategier och riktlinjer för att gynna grönytor i en stad som växer vilket är ett av uppsatsens syften. Sist i kapitlet återfinns en kritisk reflektion över val av metod samt förslag för vidare forskning.

5.1. Förtätningproblematiken på Södermalm

Södermalm som stadsdel diskuteras, utifrån resultat och platsanalys av kv Persikan, under dessa rubriker med avseende på de tre aspekterna; tillgång, kvalitet och nåbarhet. Det större perspektivet lyfts in och diskuteras med stöd av tidigare forskning.

5.1.1. Tillgång

Inom kv Persikan kan den definitiva friytan per person inte konstateras men omfattar, som tidigare nämnt, uppskattningsvis mellan 7 och 15 kvadratmeter per person. Detta är något högre än vad den generella friytan per person för Södermalm är, som enligt SMA (2021) utgörs av cirka 7 kvadratmeter per person. Detta betyder inte att hela andelen friyta består av grönyta, då friytan även inkluderar annan typ av offentlig mark, så som hårdgjorda ytor. Med detta kan det fastslås att den låga grönytetillgången kan vara betydligt lägre än friytan per person. Forskning har även visat på hur mycket grönyta människor behöver i stadsmiljö och Södermalm ligger betydligt lägre än så. Jämförelsevis utgör Södermalms stadsdels friytetillgång 7 kvadratmeter per person vilket avviker från riktlinjerna där 9 kvadratmeter beskrivs som en minimigräns (WHO u.å se Russo & Cirella 2018). Detta innebär att Södermalm ligger under den gräns som anses vara nödvändigt för människor i urbana miljöer, där även risken finns att den sjunker ytterligare.

Barn på förskolorna inom planområdet för kv Persikan erhåller cirka 8 kvadratmeter per person i kontrast mot Boverkets (2018) rekommenderade yta på 40 kvadratmeter per barn. Som Wolch et al. (2014) påstår så kan barnen bli mindre

fysiskt aktiva om tillgången är begränsad och detta skulle då kunna riskera att färre barnfamiljer vill bo kvar i området, ett faktum som också beskrivits av Ritzén (2018). Däremot behöver en låg friyta per barn inte vara negativt om barnen har tillgång till angränsande parker (Boverket 2018) vilket verkar vara tillåtet i fallet. Med avseende på att planförslaget föreslår en viss upprustning i angränsande parker och visar initiativ att rusta upp lekparkers samt lekutrustning, kan därför den låga friytetillgången vara någorlunda berättigad. Däremot blir resultaten av förskolor som nyttjar parkmark som skolgård i många fall ett högre slitage och kortare livslängd på grönytorna vilket SMA (2021) uppger.

En annan gräns för friytetillgången är den ideala mängden grönyta per person. Riktlinjerna pekar på 50 kvadratmeter per person (WHO u.å se Russo & Cirella 2018) vilket Södermalms stadsbefolkning är långt ifrån. Med tanke på dessa riktlinjer kan slutsatser dras om att Södermalms grönytetillgång inte förhåller sig inom Världshälsoorganisationens ramverk av tillräcklig mängd grönyta. Även då Stockholm är grönare än många andra städer, internationellt sett (Ritzén 2018), har staden alldeles för låg tillgång i stadsdelar som Södermalm. När resurserna är begränsade som på Södermalm har stadsdelen sämre förutsättningar för ett grönstrukturrelaterat välmående, vilket påverkar stadsdelens invånare negativt. Detta är ett problem som kommer att växa i takt med att stadsdelen förtätas.

Kompensationsåtgärder kan i vissa fall vidtas för att mildra de negativa effekter förtättningsprojekt har för omgivande grönytor. Detta kan exempelvis innebära att i samband med att en grönyta exploateras kompenseras gröna värden i en annan, ofta angränsande, park. Denna typ av åtgärd kan fungera i nuläget men även få stora konsekvenser i framtiden. Denna problematik tas även upp av Åkerlund (Ritzén 2018) som beskriver att prioritering av det ekonomiska vinsterna av att förtäta kan få stora följder i framtiden, då grönytor ofta försvinner i och med detta. Vidare hävdar hon det saknas medel för att anlägga grönytor i stadsmiljö och att små grönytor inte kan innehålla hur många olika kvaliteter och värden som helst. Även om det kompenseras för förtätningen på Södermalm finns det alltså en gräns när detta inte längre kan fortgå på grund av att grönytorna har minskat och inte kan rymma fler kompensationer i form av kvaliteter.

Det finns dessutom svårigheter att kunna definiera vad som är tillräckligt stora kompensationsåtgärder. Att hitta en motsvarighet för att ta yta i anspråk genom att förbättra andra kvaliteter kan emellanåt vara problematiskt. De kompensationsåtgärder som görs, i en park längre bort, kan fortfarande försämra de boendes grönytor. När grönytor väl har minskat och försämrats kan det vara svårt att lösa situationen i efterhand. Flera personer har, liksom Åkerlund (Ritzén 2018), identifierat utmaningen att ändra och anlägga grönytor i en redan byggd stadsmiljö (Russo & Cirella 2018; Haaland & van den Bosch 2015) vilken skulle kunna lösas med Boverkets (2007) och Södermalms stadsdelsförvaltnings (2019) idéer om att bevara och anlägga nya grönytor då möjligheten finns. Att anlägga ny park är även

en lösning som Ståhle föreslår för att öka tillgången i täta städer (Ritzén 2018). På Södermalm där platsbrist är ett faktum är det extra viktigt att grönytor bevaras och tillförs i den mån det går.

5.1.2. Kvalitet

Högt besöksstryck när grönytetillgången är begränsad kan ha negativ inverkan på grönytors kvalitet. Södermalm har enligt Stockholms stad (2019) gröna kvaliteter i form av kultur- och naturmark som berättar om Stockholms historia. Som Södermalms stadsdelsförvaltning (2019) beskrivit i parkplanen finns ett ökat behov av att vårda den grönstruktur som finns i området på grund av högt besöksstryck och ökat slitage. För att exploatera kan det, som tidigare nämnts, i vissa fall behövas kompensationsåtgärder för att förbättra eller vårda gröna kvaliteter som tar skada vid projektet. SMA (2021) påpekar att kompensationsåtgärderna varierar beroende på vem som exploaterar. Detta gör att det kan bli olika stor påverkan på grönytor vid förtätning beroende på projektets exploatörer.

Som tidigare nämnts är kvaliteten på grönområden särskilt viktiga i innerstaden till följd av begränsade resurser. De gröna kvaliteterna bör därför värnas om och hanteras med försiktighet i en tät stad. I Stockholm har flera ytor behövt regleras och stängas av som följd av intensivt användande, detta förklarar bland annat Ståhle i ett exempel där man behövt anlägga konstgräs i stället för gräs som effekt av överutnyttjande (Ritzén 2018). På Södermalm inhägnas även gräsytor som återhämtning från slitage (Stockholms stad 2010) vilket också kan orsakas av förtätningsprojekt, som kv Persikan, där befolkningen ökar lokalt. Detta menar även Boverket (2016) vara ett problem i den täta staden där fler människor ska samsas om offentliga ytor vilket medför ökad risk för trängsel. Följaktligen bidrar detta till minskade grönyteresurser att tillgå, som dessutom kan vara försämrade eller ha förändrade kvaliteter. Även Arnberger (2012) anser att stadens viktiga grönytor är överutnyttjade vilket kan bidra till att människor får svårare att hitta de kvaliteter som de är ute efter, så som rekreationella värden. Att tillägga, som Arnberger (2012) pekat på, kan människor undvika överanvända miljöer, vilket vore mycket ogynnsamt då grönytor enligt Boverket (2007) bidrar med markanta hälsofördelar.

5.1.3. Nåbarhet

Boverket (2007) beskriver att tillväxten av städer i synnerhet påverkar nåbarhet till den bostadsnära naturen. Många människor bor och söker sig till stadsmiljöer på grund av dess närhet till olika funktioner. Boverket (2016) skiljer på den upplevda tätheten och den fysiska tätheten. Vidare förklarar de att byggnader som står tätt inte kan likställas med närhet till olika funktioner och kvaliteter. Om grönytor försvinner till följd av stadsförtätning blir det längre för invånarna till grönytor.

Detta ger därmed en sämre närbarhet till urbana grönytor vilket kan minska attraktiviteten av den tätbebyggda staden. Att bostadsbyggande prioriteras i stället för grönytor kan således ha motsatt effekt. Dessutom kan den täta staden bli mindre tät med ett ökat avstånd till närmaste grönyta.

Att ha en god närbarhet till grönytor blir särskilt viktigt då den äldre befolkningen, enligt Södermalms stadsdelsförvaltning (2019), kommer att öka. Den äldre befolkningen är i särskilt behov av bostadsnära natur på grund av begränsad möjlighet till förflyttning. Närbarheten är även viktig för barn vilket Wolch et al. (2014) uppger ha stor betydelse för hur aktiva barn är. Med denna information kan det identifieras ett stort behov av lättillgänglig grönyta inom rimliga avstånd från bostaden. Behovet kan dessutom öka med en ökad befolkning och för att behålla olika grupper av människor så som barnfamiljer och äldre i stadsmiljö är stadsplaneringen ett viktigt verktyg.

Närbarheten är även viktigt för olika slags grönytor med varierande funktioner och kvaliteter. Detta innebär att själva avståndet till grönytan inte alltid bör vara i fokus, utan i stället de värdena som finns inom de avstånden. En av de främsta grönytebristerna på Södermalm är i nuläget en avsaknad av större grönytor. En större grönyta, så som ett friluftsområde, hade ändå inte fungerat att anlägga inom planområdet för kv Persikan på grund av dess storlek och även detaljplanens utformning. Med avseende på detta hade planområdet inte kunnat ge bättre närbarhet för andra värden än vad det planerats för.

5.2. Strategier & riktlinjer för hållbar stadsplanering

Södermalm växer medan grönytor minskar eller försämras. För att hantera denna konflikt behövs det tydliga strategier och riktlinjer, vilket ett flertal källor har bekräftat. Den växande trenden att människor bosätter sig i stadsmiljö är ett faktum som Haaland och van den Bosch (2015) pekar på. Utvecklingen leder till ännu intensivare markanvändning som gör att stadens grönytor i hög grad påverkas negativt. Stadsförtätning har fått en starkare roll inom stadsplaneringen enligt Khoshkar et al. (2018) och kommer förmodligen att expandera med tiden. Städer måste kunna växa för att tillgodose de behov som finns samtidigt som att grönytor främjas. Stadsförtätning som strategi för att möta de behov av bostäder och service som finns i stadsmiljön är dock, liksom förekomsten av grönytor, ett uttryck för den hållbara stadsutvecklingen, då det bidrar till en effektivare markanvändning och minskad bilanvändning (Khoshkar et al. 2018; Boverket 2016).

Med framtiden i sikte är det ännu viktigare att landskapsarkitekter och stadsplanerare verkar för den hållbara utvecklingen, det som enligt Boverket (2007) inkluderar både bebyggelse och grönytor. Hållbar stadsplanering är den planering som är mest fördelaktig för samtida och framtida invånare och bör därför prioritera grönstruktur mer än i nuläget (Lantmäteriet u.å.). Som SMA (2021) beskriver den

hållbara stadsutvecklingen bör inte grönytor ses som ytor för exploatering utan som värdefulla platser och resurser. Haaland och van den Bosch (2015) har tidigare identifierat att dagens strategier och riktlinjer för att uppnå en god stadsplanering är bristfälliga och SMA (2021) hävdar att riktlinjerna inte är tillräckligt strikta samt att variationer kan förekomma beroende på vem som exploaterar. Tydligare strategier är något som även Landskapsarkitekten (2021) menar är viktiga vid mindre förtätningsprojekt där det inte tillförs grönska i form av ny park. Att det finns skillnader i vilka kompensationer som görs beroende på exploatör är problematiskt och kan medföra risker för grönytor i stadsmiljö. Detta påvisar ett ännu större behov av striktare riktlinjer för att grönytor ska hanteras någorlunda lika oberoende av exploatör.

5.3. Fördjupad forskning & metodkritik

Uppsatsen har inneburit en fördjupning i ett förtätningsprojekt vilket har lett till att resultaten har varit exklusiva, det vill säga att resultat framkommit som inte är representativa för alla förtätningsprojekt. För vidare forskning bör det inkluderas en bredd av studieobjekt, där fler förtätningsprojekt undersöks, som således kan ge en djupare förståelse för hur målkonflikten hanteras och även ge möjlighet för jämförelse mellan projekt. Med avseende på uppsatsens resultat om att olika fall kan påverka grönstrukturen olika beroende på vilka kompensationsåtgärden som utförs kan det även finnas stora skillnader mellan respektive projekt. Att belysa ett fall i mängden är däremot inte obefogat då det understryker en vanlig förekommande målkonflikt.

Förutom att val av plats har påverkat utgången av undersökningen har metoden för dokumentgranskning och intervjuer haft stor betydelse. Intervjupersonerna har varit få och verksamma inom samma stadsdel. För en mer fördjupad studie hade förslagsvis en mer omfattande intervjuundersökning, med avseende på antal, geografisk bredd och en större variation av yrkesroller, kunnat göras. Svaren från intervjupersonerna har i vissa fall baserats på egna åsikter, möjligtvis på grund av frågornas utformning, och kan därför ge olika utfall beroende på vem som svarat på frågan. De valda dokumenten för granskning kan i denna uppsats ha begränsat resultaten då planbeskrivningen inte behöver innehålla alla de kompensationsåtgärder som görs i och med projektet. För vidare studier hade därför fler dokument inom projektet behövts granskas för att få mer information och förhoppningsvis kunnat hitta exakta åtgärder för kompensation av grönytor vid projektet, som också kunnat ge bättre förutsättningar för exakta beräkningar. Ett dokument som verkar intressant för vidare studier framkom genom intervjuerna, *Visionsprogram östra Södermalm*.

6. Slutsatser

Genom uppsatsens undersökning om projektet kv Persikan kan det konstateras att förtätningsprojekt både kan förbättra och försämra områdets grönstruktur. Projektet kv Persikan har bidragit med en ökad grönska i området samt förbättrat delar av östra Södermalms gröna kopplingar. Däremot medför den ökade befolkningmängden ett högre slitage på befintliga parker samt mindre resurser grönyta att tillgå per person. Detta kan ha inverkan på omgivande parkers kvaliteter i form av försämrade värden och innehåll, vilket det även i detta projekt har kompensrats för. Då exakta kompensationsåtgärder inte framkommit inom uppsatsens omfång är det svårt att definiera den faktiska påverkan projektet har på områdets grönstruktur. Den påverkan projektet har, är därmed till stor del baserad av de kompensationsåtgärder som utförs i samband med projektet. Utöver det konstateras att grönytor inte kan kompenseras till oändlighet då detta vanligtvis resulterar i alldeles för små grönytor. Ytterligare behöver kompensationsåtgärderna vara tillräckligt stora för att inte en nettoförsämring av grönytan ska ske. Mot denna bakgrund kan slutsatsen dras om att varje projekt måste antas som ett enskildt fall där kompensationsåtgärderna baseras på projektets omfattning, den förväntade befolkningsökningen, tillförd grönska, dess omgivning och vilken mark som exploateras.

För att varje projekt och dess påverkan inte ska verka skadligt för områdets grönstruktur krävs det planering för hållbar stadsutveckling där förtätning och grönytor går hand i hand. Med tanke på all den forskning som finns på hur värdefulla grönytor är i stadsmiljö borde dess plats i staden vara en självklarhet. Att understryka är även förtätning en lösning på att tillgodose människans bostads- och servicebehov i stadsmiljön. För att uppnå den hållbara stadsplaneringen, där grönytor och förtätning samverkar, krävs det striktare riktlinjer och strategier för att minska det faktum att grönytor vanligtvis försämras och förstörs vid förtätningsprojekt och i stället ändra den pågående trenden.

Referenser

Publicerade referenser:

- Arnberger, A. (2012). Urban Densification and Recreational Quality of Public Urban Green Spaces—A Viennese Case Study. *Sustainability*. 4 (4), 703–720. <https://doi.org/10.3390/su4040703>
- Bedimo-Rung, A.L., Mowen, A.J. & Cohen, D.A. (2005). The significance of parks to physical activity and public health: a conceptual model. *American journal of preventive medicine*. 2 (2). 159–168. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2004.10.024>
- Boverket (2007). *Bostadsnära natur - inspiration & vägledning*. Karlskrona: Boverket. https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2007/bostad_snara_natur.pdf [2021-01-27]
- Boverket (2010). *Låt staden grönska*. Karlskrona: Boverket. <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/lat-staden-gronska.pdf> [2021-02-02]
- Boverket (2016). *Rätt tätt – en idéskrift om förtätning av städer och orter*. Karlskrona: Boverket. <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2016/ratt-tatt-en-ideskrift-om-fortatning-av-stader-orter.pdf> [2021-02-07]
- Boverket (2018). *Friyta för lek och utevistelse för förskolor och skolor*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/regler-om-byggande/krav-pa-byggnadsverk-tomter-mm/krav-pa-tomter/friyta-for-lek-och-utevistelse-for-forskolor-och-skolor/> [2021-03-08]
- Boverket (2019). *Urbanisering*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/bostadsmarknad/bostadsfor-sorjning/flyttningar/urbanisering/> [2021-02-10]
- Haaland, C. & van den Bosch, C.K. (2015). Challenges and strategies for urban green-space planning in cities undergoing densification: A review. *Urban forestry & urban greening*, vol. 14 (4), pp. 760–771. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2015.07.009>

- Khoshkar, S., Balfors, B. & Wärnäck, A. (2018). Planning for green qualities in the densification of suburban Stockholm – opportunities and challenges. *Journal of Environmental Planning and Management*.
<https://doi.org/10.1080/09640568.2017.1406342>
- Lantmäteriet (u.å). *Hållbar stadsutveckling*.
<https://www.lantmateriet.se/sv/webb/nationell-geodatastrategi/samhallsutmaningar/hallbar-stadsutveckling/> [2021-03-14]
- Ritzén, J. (2018). Grönytan per person krymper i Stockholm. *Dagens Nyheter*, 2018-05-29. <https://www.dn.se/sthlm/vds4gronytan-minskar-nar-bostader-byggs/> [2021-02-22]
- Russo, A. & Cirella, G.T. (2018). Modern Compact Cities: How Much Greenery Do We Need? *International journal of environmental research and public health*, 15 (10), 2180. <https://doi.org/10.3390/ijerph15102180>
- Stadsbyggnadskontoret (2018). *Planbeskrivning Detaljplan för kv Persikan 5 mm i stadsdelen Södermalm*. Stockholms stadsbyggnadskontor: Stockholm.
- Stadsledningskontoret (2017). *Riktlinjer för planering, genomförande och förvaltning av parker och naturområden*. Stadsledningskontoret.
<https://vaxer.stockholm/globalassets/tema/utemiljo/trk277-gronare-stockholm-a4.pdf> [2021-02-11]
- Statistiska centralbyrån (2019). *Grönytor och grönområden i tätorter 2015*. Statistiska centralbyrån: Stockholm.
https://www.scb.se/contentassets/e2ef67822f8043549f1554b4f7759bb7/mi0805_2015a01_br_miftbr1901.pdf [2021-03-14]
- Stockholms stad (2010). *PARK- OCH NATURTILLGÅNG I STOCKHOLMS STAD*. Stockholms stad.
http://miljobarometern.stockholm.se/content/docs/tema/natur/Tillgang_natur_2010.pdf [2021-02-13]
- Stockholms stad (2019). *Översiktsplan för Stockholm Stad*.
https://vaxer.stockholm/globalassets/tema/oversiktsplan-ny_light/oversiktsplan_2019-01-16.pdf [2021-02-13]
- Södermalms stadsdelsförvaltning (2019). *Parkplan på Södermalm del 1: Strategier för utveckling av parker och gröna gaturum*. Södermalms stadsdelsförvaltning. <https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/sa-arbetar-staden/natur-parker-och-gronomraden/parkplan-sodermalm-del-1---gron-karakter.pdf>,
<https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/sa-arbetar-staden/natur-parker-och-gronomraden/parkplan-sodermalm-del-1---gront-var dagsrum-del-1.pdf> & <https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/sa-arbetar-staden/natur-parker-och-gronomraden/parkplan-sodermalm-del-1---forvaltning.pdf> [2021-02-01]
- Wolch, J.R., Byrne, J. & Newell, J.P. (2014). Urban green space, public health, and environmental justice: The challenge of making cities “just green

enough.” *Landscape and urban planning*, 125, 234–244.
<https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2014.01.017>.

Opublicerade referenser:

Intervju: SMA, Stadsmiljöavdelningen på Södermalms stadsdelsförvaltning
(2021-03-04).

Intervju: Landskapsarkitekten (2021-03-18).

Figurkällor:

Eriksson, H. (2007). [Tankemodell] I: Boverket. *Bostadsnära natur - inspiration & vägledning*. Karlskrona: Boverket.

Stockholms stadsbyggnadskontor, planavdelningen (2016) *Detaljplan för kv Persikan 5 mm*. [kartografiskt material]. 1:500.

Tengbom (u.å). Illustrationsplan. *Planbeskrivning Detaljplan för kv Persikan 5 mm i stadsdelen Södermalm*. Stockholms stadsbyggnadskontor: Stockholm. [illustrationsplan].

Bilagor

Bilaga 1

Bilaga 1: Frågor till intervjupersoner

[SMA \(Stadsmiljöavdelning\):](#)

Finns det tillräckligt med grönytor på Södermalm?

Vet ni vad Södermalm har för friytetillgång per invånare? Är det tillräckligt?

Hur väl tror ni att omkringliggande parker kompenseras för ökade besöksstryck vid förtätningsprojekt? Vilka strategier används för detta i så fall?

Finns det tillräckligt strikta riktlinjer eller strategier för att bevara eller kompensera för grönytor vid stadsförtätning?

Finns det ett behov av striktare riktlinjer?

Är era strategier välanvända? Hade ni önskat att de användes mer?

Brukar ni ha kontakt med exploatörer för att hitta bra lösningar vid förtätningsprojekt?

Vad anser ni vara den lämpligaste markanvändningen på oexploaterad mark på Södermalm?

Hur ser ni på den stadsutveckling som pågår på Södermalm idag?

Vad anser ni vara en hållbar stadsutveckling för Södermalm?

Varför tog ni upp projektet kv Persikan som ett exempel där det har skett viss kompensation?

[Landskapsarkitekten:](#)

Finns det tillräckligt med grönytor på Södermalm?

Vet ni vad Södermalm har för friytetillgång per invånare? Är det tillräckligt?

Hur väl tror ni att omkringliggande parker kompenseras för ökade besöksstryck vid förtätningsprojekt? Vilka strategier används för detta i så fall?

Finns det tillräckligt strikta riktlinjer eller strategier för att bevara eller kompensera för grönytor vid stadsförtätning?

Vilka kompensationsåtgärder har gjorts vid projektet kv Persikan?